

Voorwoord bij de Nederlandse editie

Volgens Plato, een van de invloedrijkste denkers uit de Griekse oudheid, mag ongelijkheid niet al te groot worden. In het boek *De wetten* beargumenteert hij dat de rijkste burgers niet méér zouden mogen bezitten dan drie à vier keer zoveel als de armste burgers. Zou er vandaag de dag nog iemand zijn die dit bepleit? Ik heb geen idee. Wat ik wel weet is dat mensen heel verschillend denken over ongelijkheid. Sommigen vinden dat grote ongelijkheid en extreme rijkdom niet problematisch zijn, zolang iedereen maar de kans heeft om die rijkdom op te bouwen. Anderen zien het als een van de twee grootste problemen van deze tijd, naast klimaatverandering. Dat geldt wellicht ook voor Thomas Piketty, die in 2014 het onderwerp weer helemaal op de publieke agenda zette met zijn boek *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Ook ik behoor tot de laatste groep, wat na lezing van dit boek helder zal zijn.

Dit boek gaat over extreme rijkdom. Wat is het, hoe manifesteert het zich, wat zijn de gevolgen ervan, en hoe sterk zijn de argumenten die aangedragen worden ter rechtvaardiging? En het boek houdt een pleidooi voor limitarisme – de visie die bepleit dat een wereld waarin niemand extreem rijk is een betere en meer rechtvaardige zou zijn. Laat er geen misverstand over bestaan: uiteraard is het wenselijk dat iedereen in welvaart kan leven. Maar dat kan ook zonder extreme rijkdom.

Gaandeweg zal de lezer zien dat de kwestie extreme rijkdom samenhangt met andere urgente thema's: de toegenomen dominan-

tie van het neoliberale gedachtegoed in de voorbije veertig jaar, de veranderingen in de sociale en economische instituties en de overheid, en, recenter, het groeiende aantal voorstellen over hoe we het socio-economische systeem anders vorm kunnen geven.

Het lijkt me helder dat er iets broeit in de samenleving. In het Nederlandse taalgebied zijn, terwijl ik de voorbije jaren aan dit boek schreef, verschillende publicaties verschenen over de toegenomen ongelijkheid en vermogensconcentratie, over de grenzen aan het kapitalisme, en over de alternatieven. *Limitarisme* staat dan ook niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een bredere oproep om het over een andere boeg te gooien. Sander Schimmelpenninck schreef het pamflet *Sander en de kloof*, waarin hij beargumenteerde waarom er geen sprake is van gelijke kansen in Nederland, en een aantal heel concrete voorstellen formuleerde over hoe we kansenongelijkheid kunnen aanpakken. Sjors Roeters publiceerde *Miljardairs onder de guillotine*, een journalistieke zoektocht naar critici van het huidige economische systeem en naar mensen en organisaties die experimenteren met het op een andere manier creëren van welvaart. En Paul Goossens, *éminence grise* van de Belgische journalistiek, bracht het 580 pagina's tellende *De ongelijkheidsmachine* uit. Daarin vertelt Goossens zijn lezers in groot detail hoe de ongelijkheid in Europa en in de wereld is toegenomen, waarom dit een politieke keuze was, en wat mogelijke oplossingsrichtingen zijn.

Ook over het neoliberalisme verschenen meerdere boeken. Bram Mellink en Merijn Oudenampsen publiceerden het boek *Neoliberalisme. Een Nederlandse geschiedenis*, een historische reconstructie van de ontwikkeling van het neoliberalisme in Nederland. In hun boek *Fantoomgroei* leggen Sander Heijne en Hendrik Noten in begrijpelijke taal uit wat nu precies het neoliberale sociaal-economische systeem is waarin we leven, en hoe het komt dat de Nederlandse economie groeit maar de meeste mensen daar maar weinig van merken. Ewald Engelen probeert in zijn boek *Ontwaak!*

Kom uit uw neoliberale sluimer zijn lezers duidelijk te maken dat de VVD-kabinetten van de afgelopen jaren weinig goeds hebben gebracht voor de burgers die moeten leven van arbeid, in plaats van inkomsten uit vermogen of bedrijvigheid. Engelen schrijft daarnaast in *De Groene Amsterdammer* de reeks ‘Vroedkundigen van het nieuwe’, waarin hij denkers aan het woord laat die op zoek zijn naar wat er na het neoliberale kapitalisme kan komen. En de psychoanalyticus Paul Verhaeghe wijst in zijn recente boek *Onbehagen* naar het neoliberale tijdperk als de verklaring voor het wijdverspreide onbehagen onder de bevolking in de Lage Landen.

Limitarisme sluit aan bij analyses die gemaakt zijn in deze boeken. Maar het verschilt ook in een aantal opzichten, in het bijzonder door mijn pleidooi voor limitarisme, en de internationale invalshoek.

Mijn pleidooi voor limitarisme vloeit voort uit jarenlang wetenschappelijk onderzoek. Wetenschappelijke publicaties bereiken vaak het bredere publiek niet, maar in het geval van limitarisme was er grote interesse vanuit de samenleving. Zowat alle kwaliteitskranten in Nederland en Vlaanderen besteedden er de voorbije jaren aandacht aan, ik ging naar de pauselijke academie in Vaticaanstad om het idee toe te lichten, en werd in Den Haag uitgenodigd voor een gesprek met de minister van Financiën.

Toen *de Volkskrant* op 5 januari 2023 besloot nog eens een stuk over limitarisme te plaatsen (waarvoor mijn voormalige promovendus Dick Timmer werd geïnterviewd), ontspon zich een discussie onder columnisten en in de talkshows over wat we daarover moesten denken, en vooral over waar de rijkdomsgrens dan zou moeten komen te liggen (een discussie die aanzienlijk feller woedde in Nederland dan in Vlaanderen). In het artikel werd ook nog eens de studie besproken die ik in 2017 deed samen met de economisch sociologen Vincent Buskens, Tanja van der Lippe, Nina Vergeldt en Arnout van de Rijt. Daarin onderzochten we of Nederlanders het concept van een rijkdomsgrens überhaupt een

coherent idee vinden, en zo ja, waar ze dan de grens tussen ‘rijk’ en ‘extreem rijk’ zouden trekken. Het debat van begin 2023 leverde interessante punten op, maar ook een hoop voorbarige conclusies op basis van een karikaturale weergave van limitarisme. Mijn hoop is dat de discussie over limitarisme in het publieke debat grondiger gevoerd kan worden doordat ik in dit boek veel van de argumenten voor en tegen de revue laat passeren.

Dit boek heeft daarnaast ook een expliciet internationale invalshoek – want ik wil zo veel mogelijk mensen bereiken met mijn analyse en pleidooi. Daarom heb ik ervoor gekozen het boek niet volledig in te bedden in de Nederlandse of Vlaamse context. De kwestie van extreme rijkdom heeft een uitgesproken internationaal karakter, en de grootste veranderingen die nodig zijn om het tij van toenemende ongelijkheid en vermogensconcentratie te keren zijn dan ook internationaal. Dat betekent ook dat een paar observaties en kritiekpunten die in dit boek voorbijkomen een groot probleem zijn in landen zoals de Verenigde Staten, maar veel minder, of soms zelfs niet, van toepassing zijn in Nederland en België. Om een concreet voorbeeld te geven: ik denk dat de Belgische en Nederlandse democratieën belangrijke problemen kennen, maar niet in dezelfde mate in handen zijn van grote bedrijfseconomische en financiële belangen als in de Verenigde Staten – een land dat overigens door sommige wetenschappers niet langer als een democratie wordt geclassificeerd. De internationale relevantie van mijn pleidooi voor limitarisme werd nog eens bevestigd toen ik werd benaderd door Chloe Currens, redacteur bij Penguin Books, of ik er een boek over wilde schrijven. Het boek is dan ook oorspronkelijk in het Engels geschreven, al verschijnt het als eerste in het Nederlands.

De vertaling is het resultaat van de inspanning van meerdere mensen. Aad Janssen en Alexander van Kesteren vertaalden ieder de helft van het boek. Daarna heb ik hun vertaling herwerkt, waardoor in woordkeuze en schrijfstijl mijn eigen stem kon door-

klinken. Aad en Alexander verdienen alle erkenning voor hun vertaalwerk, maar zijn niet verantwoordelijk voor de finale tekst. De vertaling volgt grotendeels de Engelse tekst, maar hier en daar zijn aanpassingen gemaakt omwille van het verschil in lezerspubliek (zo hoeft een lezer uit Nederland of Vlaanderen niet uitgelegd te krijgen hoe Nederlandse steden zoals Utrecht eruitzien).

Hoewel dit boek geschreven is voor een internationaal lezerspubliek, is het helder dat het ook urgent is in de Nederlandse en Belgische context. Ongelijkheid staat al enige tijd opnieuw op de politieke agenda. Al is het dan in minder extreme vorm dan in de Verenigde Staten, ook bij ons neemt ongelijkheid toe. En dat is niet alleen omdat een aantal politieke keuzes de situatie van de meest kwetsbaren hebben verslechterd, maar ook omwille van groeiende rijkdom. Sander Schimmelpenninck merkte onlangs op dat toen hij hoofdredacteur werd van *Quote*, het blad dat jaarlijks de rijkste 500 Nederlanders portretteert, men een vermogen van 30 miljoen euro nodig had om tot die financiële top te behoren. Vandaag de dag is dat gestegen tot 130 miljoen euro. De rijkste Nederlanders worden dus in snel tempo rijker, terwijl in de samenleving allerlei collectieve problemen onopgelost blijven. Het is de hoogste tijd dat we de analyse durven maken van hoe het komt dat, ook bij ons, de kwaliteit van leven van de armen en kwetsbaren erop achteruit is gegaan en de welvaartstaat uitgehold is, terwijl de rijken steeds rijker worden. Dát is het debat dat we moeten voeren.

Inleiding

Elk jaar publiceert *The Sunday Times* zijn 'rich list', een ranglijst van de rijkste mensen in het Verenigd Koninkrijk. In 2021 stond Sir Leonard Blavatnik bovenaan. Zijn vermogen bedroeg volgens de krant 23 miljard pond. Dat klinkt als heel veel geld. Maar hoeveel is het eigenlijk? De meesten van ons kunnen niet echt bevatten hoeveel geld dat is, eenvoudigweg omdat het de grenzen van rijkdom zoals wij die kennen ver te boven gaat. We hebben geen referentiekader. Als iemand een nul weghaalt of toevoegt, beseffen we niet echt wat voor verschil dat maakt. Misschien weten ook de superrijken zelf niet meer helemaal waar die getallen voor staan, behalve als maatstaf om zichzelf met anderen te vergelijken.

Laten we daarom 23 miljard pond proberen te vertalen in iets wat we wel kunnen begrijpen. Stel dat je vijftig uur per week werkt, van je twintigste tot je vijfenzestigste – week in week uit; jaar in jaar uit. Wat zou dan je uurloon moeten zijn om aan het eind van je loopbaan in totaal 23 miljard pond te hebben verdiend? Het antwoord is 196.581 pond voor elk gewerkt uur, vijfenveertig jaar lang. Met zo'n uurloon kun je elke dag een driekamerappartement in het centrum van Londen kopen.

De ranglijst van *The Sunday Times* fluctueert van jaar tot jaar. Zo raakte Blavatnik in 2022 ongeveer 3 miljard pond kwijt en zakte hij daardoor naar de vierde plaats. De lijst werd dat jaar aangevoerd door de gebroeders Sri en Gopi Hinduja en hun gezinnen, die stonden genoteerd met een gezamenlijk vermogen van 28,5 miljard

pond. Je kunt je terecht afvragen of het iemand wat uitmaakt dat Blavatnik van de eerste positie was verdreven. Voor degenen onder ons die het verschijnsel extreme rijkdom proberen te bevatten, is het om het even wie er eerste of tweede staat. Het gaat om de orde van grootte van dergelijke vermogens. Het enige wat we hoeven te weten is dat elke Britse miljardair die de afgelopen vijf jaar in de top tien heeft gestaan, beschikte over minstens 10 miljard pond – dat is 10.000.000.000 pond – wat overeenkomt met circa tienduizend appartementen in het centrum van Londen. Tienduizend driekamerappartementen.

Als we naar de hele wereld kijken, leveren dat soort berekeningen nog duizelingwekkender getallen op. Elon Musk, de eigenaar van Tesla en SpaceX, stond op de eerste plaats in de miljardairslijst voor 2022 van het Amerikaanse zakentijdschrift *Forbes*.¹ Op dat moment waren zijn bezittingen naar schatting 219 miljard dollar waard. Dezelfde vraag: wat is het levenslange uurloon dat overeenkomt met het vermogen van Musk? Het antwoord: 1.871.794 dollar per uur. *Bijna 2 miljoen dollar per uur*. Elk gewerkt uur, vijfenveertig jaar lang.

Forbes zal er meteen op wijzen dat het vermogen van deze miljardairs in zeer korte tijd met miljarden kan slinken. Nadat Elon Musk in oktober 2022 voor maar liefst 44 miljard dollar Twitter had overgenomen, verloren de Tesla-aandelen meer dan een derde van hun waarde en daalde het geschatte vermogen van Musk met bijna 20 procent naar 180 miljard dollar. Het voorjaar daarna stond de Fransman Bernard Arnault (eigenaar van luxemerken als Louis Vuitton, Christian Dior en Tiffany) op de eerste plaats van de *Forbes*-lijst. Zijn vermogen was in 2022 toegenomen met 53 miljard dollar, waarmee hij uitkwam op een totaal van 211 miljard dollar.

Je zou Bernard Arnault, Elon Musk, Jeff Bezos, Bill Gates en de andere miljardairs boven aan de mondiale miljardairslijst kunnen zien als uitzonderingen. In sommige opzichten zijn ze dat ook. Maar deze duizelingwekkende bedragen horen niet alleen bij de hoogst genoteerde personen: in 2022 stonden er 2668 mil-

jardairs op de *Forbes*-lijst met een gezamenlijk vermogen van 12.700.000.000.000 dollar. Zie je net als ik al die nullen voor je ogen dansen? Dat komt doordat we niet weten hoe we zo'n getal tot ons moeten laten doordringen. Volledig uitgeschreven staat er: twaalfduizend zeventhonderd miljard dollar. Dat betekent dat ze gemiddeld een vermogen hebben van 4,75 miljard dollar. Als we weer dezelfde vraag stellen – met welk levenslang uurloon komt dat overeen? – komen we op 40.598 dollar per uur, een bedrag dat voor veel Amerikaanse gezinnen hun jaarkomen is.

En dat is nog maar het topje van de ijsberg. Een miljard is duizend miljoen, maar er zijn veel meer multimiljonairs dan miljardairs. Als je zou beschikken over 50 miljoen pond, euro of dollar, kun je misschien niet Twitter overnemen of de ruimte in vliegen, maar je zou nog steeds genoeg hebben om je nooit meer zorgen te hoeven maken over financiële zekerheid – en dat is nog erg zacht uitgedrukt.

Ik heb al heel lang het gevoel dat het niet klopt als een individu zoveel geld vergaart, maar ik kon nooit goed verwoorden waarom. Ik was ontevreden over de uitleg dat de groeiende ongelijkheid te wijten was aan 'het kapitalisme', alsof het kapitalisme kon opereren als een machine met een eigen wil, zonder betrokkenheid van mensen die het bedienen. Ook was ik geïntrigeerd door de protesten van de Occupy-beweging in 2011 na de financiële crisis van 2008. Ik kon me niet onttrekken aan de indruk dat de activisten al veel eerder dan de meeste academici doorhadden dat er iets heel erg mis was met de concentratie van rijkdom in de handen van zo'n kleine groep. De Occupy-beweging verdween langzaam uit beeld, maar zorgde wel voor een nieuw en toenemend bewustzijn over de ongelijke verdeling van rijkdom. 'Wij zijn de 99 procent,' hadden de activisten van Occupy verkondigd, waarmee ze het algemene publiek ervan bewust maakten dat de resterende 1 procent wellicht problemen veroorzaakte voor ons allemaal.²

In 2012 besloot ik mijn kennis van filosofie en economie in te zetten om deze vraag te beantwoorden: kan iemand té rijk zijn? Daarvoor moest ik zien vast te stellen wat ‘te rijk’ betekende en redenen onderzoeken waarom het bezit van te veel geld slecht zou zijn – als die redenen al plausibel waren, uiteraard. Per slot van rekening was het ook mogelijk dat geen van de naar voren gebrachte argumenten tegen vermogensvergarig hout zou snijden. Ik wist dat ik ernaast zou kunnen zitten, dat er misschien niets mis mee was als je miljoenen of zelfs miljarden op de bank had staan. Ik wilde daar gewoon achter komen.

Enkel van mijn collega's – hoogleraren filosofie, economie en aanverwante disciplines – vonden het in eerste instantie amusant dat ik me hierin wilde verdiepen. Sommigen betoogden dat armoede het probleem was, niet ongelijkheid. Er waren er ook een paar die meenden dat mijn concentratie op de rijken een teken was van jaloezie van mijn kant. Dat was een ontvullende reactie – uitsluitend op basis van afgunst een overtuiging vormen is natuurlijk volstrekt verwerpelijk –, die ik naarmate mijn onderzoek vorderde vaker hoorde, van politici of van mensen die commentaar leverden op sociale media.

Ik stond echter niet alleen. Academici uit diverse disciplines, niet alleen uit mijn eigen vakgebied, begonnen in te zien dat er iets gaande was in de bovenlaag van de samenleving, en dat we daar meer aandacht aan moesten besteden. Filosofen kwamen met nieuwe argumenten om de problemen ten aanzien van ongelijkheid te onderkennen. De rol die geluk speelt in ons leven, en de implicaties ervan voor de vraag welke vormen van ongelijkheid te rechtvaardigen zijn, kwam in het middelpunt te staan van discussies onder politiek filosofen. Sociologen gingen zich verdiepen in de effecten van extreme rijkdom op het leven van de superrijken en hun kinderen, en in de argumenten waarmee welgestelde personen rechtvaardigden dat ze zo veel hadden in een steeds ongelijkere wereld. Economen waren begonnen de benodigde gegevens

naast elkaar te leggen om te kunnen vaststellen hoe de verdeling van inkomen en rijkdom in de loop der tijd veranderd was. Uit hun onderzoek bleek dat de ongelijkheid in rijkdom en inkomen in geïndustrialiseerde landen gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw was afgenomen, maar dat er in de jaren tachtig een einde was gekomen aan die trend. In sommige landen was de ongelijkheid in rijkdom en inkomen weer toegenomen, onder andere in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Politiek economen hadden de eerste verklaringen voor de toenemende ongelijkheid gevonden door te onderzoeken hoe het economisch systeem was veranderd als gevolg van doelbewuste aanpassingen van de regels waaraan markten onderworpen zijn. Vanuit verschillende onderzoeksvelden kwamen verschillende stukjes van de puzzel bij elkaar.³

Naarmate mijn ontdekkingsreis vorderde, werd overduidelijk dat de problemen die worden gecreëerd door extreme rijkdom niet alleen van praktische en politieke aard zijn; er zit ook een diepgaand moreel aspect aan. Om de legitimiteit van ongelijkheid en de concentratie van extreme rijkdom in de handen van zo weinig individuen te kunnen beoordelen, moest ik een aantal filosofische vragen aan de orde stellen. Hoe zien we onszelf als mens? Hoe denken we na over onze relatie met anderen in de samenleving? Wat zijn onze verantwoordelijkheden ten aanzien van kwetsbare mensen en publieke voorzieningen? En wat moeten we met de argumenten waarmee de extreem rijken hun enorme bezit en hun enorme macht rechtvaardigen?

Ik begon de ethiek van extreme vermogensconcentratie systematisch te overdenken en publiceerde enkele van mijn bevindingen. Dat bleef in de academische wereld niet onopgemerkt en leidde tot nader onderzoek naar deze vragen door andere wetenschappers. Na dit onderwerp een decennium lang te hebben geanalyseerd en bediscussieerd, raakte ik ervan overtuigd dat we een wereld moeten creëren waarin niemand superrijk is, dat we een maximum moeten stellen aan het vermogen dat wie dan ook mag bezitten. Ik noem dit *limitarisme*.⁴

Als concept is limitarisme vrij eenvoudig. Maar wat betekent het in de praktijk? Hebben we het over het beperken van rijkdom door middel van politieke dwang of institutionele verandering, of is het alleen maar een kwestie van aansporing tot meer schenkingen aan goede doelen? Opper ik dat overheden zich op de miljardairs kunnen storten om hun vermogen te confisqueren? Of hebben we het over de geleidelijke verhoging van progressieve belastingtarieven en de aanpak van de enorme belastingfraude die tegenwoordig wereldwijd verbreid is? Zou het limitarisme vereisen dat we onze economische en politieke regels herschrijven, zodat we samenlevingen van meet af aan limitaristisch maken, voordat mensen beginnen met werken, verkopen, sparen, beleggen en spullen aanschaffen, en er zo voor zorgen dat er hoe dan ook niemand superrijk kan worden?

Dit boek is een poging om al die vragen te beantwoorden. Maar ik wil vooraf duidelijk maken dat limitarisme niet beschikt over een wondermiddel, over één beleidsmaatregel die alles oplost. Het kan het beste worden gezien als een *regulatief ideaal* – een doel om na te streven, maar waarvan het onwaarschijnlijk is dat het ooit volledig zal worden bereikt, gezien de wijze waarop de wereld momenteel in elkaar zit. Dat geldt voor de meeste van onze maatschappelijke idealen, waaronder de uitbanning van armoede (er zullen altijd mensen zijn die niet bereikt kunnen worden door armoedebestrijdingsstrategieën) en van discriminatie (aangezien de verwezenlijking van dit ideaal een in moreel opzicht onberispelijk handelen zou vereisen van alle individuen en instanties). Uiteraard maakt de erkenning dat de uitbanning van armoede en van discriminatie regulatieve idealen zijn ze daarom nog niet minder belangrijk. Hetzelfde geldt voor het beperken van individuele rijkdom.

Dat wil niet zeggen dat maatschappelijke idealen nooit volledig bereikt kunnen worden – neem bijvoorbeeld de uitroeiing van dodelijke ziekten die verspreid worden door virussen. Internationale

instanties op het gebied van de volksgezondheid werken al heel lang aan de uitroeiing van deze ziekten, en uit hun staat van dienst blijkt hoe lastig dat is. Ze zijn er echter wel in geslaagd in het geval van pokken, een ziekte die wordt veroorzaakt door het variolavirus en waaraan ooit drie van elke tien besmette mensen overleden. Na langdurige intensieve vaccinatiecampagnes in de jaren zestig en zeventig verklaarde de Wereldgezondheidsorganisatie in 1980 dat pokken volledig waren uitgeroeid. Dergelijke successen zijn echter zeldzaam en in feite is de uitroeiing van pokken de uitzondering op de regel dat de meeste idealen niet volledig verwezenlijkt kunnen worden. Toch wil dat niet zeggen dat we dat niet moeten blijven proberen. Ons streven zou moeten zijn om dichterbij de verwezenlijking van onze idealen te komen, en daarvoor alle legitieme middelen te gebruiken die ons ter beschikking staan.

Als doel om na te streven vraagt het limitarisme om drie manieren van handelen. Ten eerste zijn veranderingen op structureel niveau nodig. De essentiële sociale en economische instituties in de samenleving zouden mensen daadwerkelijk gelijke kansen moeten bieden, door middel van betaalbare kinderopvang, gratis onderwijs van hoge kwaliteit en een breed opgezette armoedebestrijdingsstrategie. We zouden er ook naar moeten streven om onze samenlevingen en onze economieën zo in te richten dat rijkdom eerlijk verdeeld wordt. Het sociale stelsel zou voor iedereen een fatsoenlijke levensstandaard mogelijk moeten maken. Denk aan beleidsmaatregelen als een gegarandeerd minimumloon dat mensen in staat stelt om een waardig leven te leiden, fatsoenlijke, betaalbare gezondheidszorg voor iedereen, of bescherming van de woningmarkt tegen de versturende invloed van speculanten en huisjesmelkers. Dit eerste pakket structurele maatregelen beperkt ongelijkheid door de economische positie van minderbedeelden en de middenklasse te versterken: een groter deel van de taart zou naar de minderbedeelden moeten gaan en een kleiner deel naar de degenen die op dit moment het meeste nemen.

Hoe meer structurele stappen we zetten om ongelijkheid te verminderen, hoe kleiner de noodzaak van de tweede vorm van beleid waar het limitarisme toe oproept: fiscaal ingrijpen. Structurele maatregelen zoals de bovengenoemde zullen op zichzelf niet volstaan om grote ongelijkheid te voorkomen of om iedereen in staat te stellen een waardig leven te leiden. Het fiscale stelsel, het stelsel van belastingen en toeslagen, blijft onmisbaar. Als belastingheffing ons enige instrument zou zijn om een limitaristische samenleving te bereiken, zou het belastingtarief op 100 procent gezet moeten worden voor vermogen en inkomen boven een bepaalde grens (maar ik kan alvast verklappen dat belasting niet het enige instrument is). Niettemin zal ik betogen dat er heel sterke argumenten zijn om rijkdom te maximeren.

Maar zelfs met vergaande structurele veranderingen en een betekenisvolle belasting op extreme rijkdom zal limitarisme niet mogelijk zijn zonder dat elk van ons zich ervoor inzet. De derde vorm van handelen waar limitarisme toe oproept is dan ook ethisch handelen: we moeten een limitaristisch ethos omarmen. Het is misschien niet mogelijk om op korte termijn de structurele en fiscale maatregelen die limitarisme vereist door te voeren, gezien de logheid van de politiek en het feit dat rijke elites een onevenredig grote politieke invloed hebben. Op basis van de ideologische normen en belangen die momenteel dominant zijn, is te verwachten dat er aanzienlijk politiek verzet zal komen tegen limitarisme. En er zullen altijd uitzonderingen zijn: zelfs in een wereld met effectieve maatschappelijke structuren en fiscale regels kan iemand nog steeds buitensporig rijk worden omdat hij of zij ontzettend veel geluk heeft. In al die omstandigheden geeft het limitarisme de superrijken redenen om hun overvloedige rijkdom zo aan te wenden dat het leed in de wereld wordt verminderd en collectieve problemen worden aangepakt. Als iemand met veel geld instemt met de argumenten tegen extreme vermogensconcentratie, hoeft hij of zij niet te wachten met iets te doen totdat de hele samenleving het

limitarisme omarmt. Zoals ik zal laten zien is er heel veel wat de rijken ondertussen zouden kunnen doen om de huidige mate van ongelijkheid en onrecht te bestrijden, en ons dichterbij een meer rechtvaardige wereld te brengen, een wereld waarin niemand buitensporig rijk kan worden of blijven.⁵

In de loop der jaren ben ik veel mensen tegengekomen die limitarisme helemaal niet zo'n radicaal voorstel vinden. Zij hielden er al heel lang vergelijkbare ideeën op na en waren blij om te horen dat hun overtuiging nu een naam had, en zo kan bijdragen aan een breder debat over de gevaren van extreme vermogensconcentratie en over de mogelijkheden die begrenzing van rijkdom ons allemaal biedt. Ik heb dergelijke reacties uit zeer uiteenlopende kringen gekregen. Toen ik mijn onderzoek over limitarisme een keer in New York presenteerde, zei een toehoorder die zich voorstelde als medewerker van Goldman Sachs dat hij het eens was met mijn voorstellen. Bij een lezing in een protestantse kerk in Nederland zag ik een dominee achter in de zaal instemmend knikken toen ik mijn argumenten ontvouwde. Na afloop kwam hij naar me toe om me te vertellen dat we een dergelijk debat heel hard nodig hebben. En ik heb e-mails en brieven gekregen van mensen die mijn artikelen in kranten en tijdschriften hadden gelezen en me wilden laten weten dat ze het met me eens waren.

Er zijn inderdaad veel morele, politieke en praktische redenen om deze mensen bij te vallen in hun intuïtieve gevoel, redenen waarmee we het pleidooi tegen extreme rijkdom – of anders gezegd: het pleidooi vóór limitarisme – kunnen onderbouwen. Ik heb goede hoop dat een eerlijke discussie over economische ongelijkheid, waarbij we oprecht luisteren naar de aangevoerde argumenten, de meeste mensen kan overtuigen van de juistheid van die argumenten en ook van de noodzaak tot verandering.

We moeten het echter eerst eens worden over wat een goed en eerlijk debat is. In de eerste maanden van 2023 woedde er een hevige

discussie in de Nederlandse en Belgische media over limitarisme. Wat er gebeurde was volstrekt voorspelbaar: mensen die het debat de nek wilden omdraaien begonnen onverdedigbare karikaturen van het voorstel te bekritisieren. Sommige critici gingen ervan uit dat limitarisme automatisch zou leiden tot een progressieve belasting op inkomen (in plaats van op vermogen), met als hoogste tarief 100 procent. Dat zou betekenen dat als iemands salaris een bepaald niveau zou bereiken, elke loonsverhoging volledig naar de fiscus zou gaan. De critici negeerden dat er ook andere manieren zijn om een limitaristische samenleving te bereiken, maar dat leek hun weinig uit te maken. Sommigen beweerden zelfs dat de limitaristen niet hadden nagedacht over wat er zou gebeuren met al het extra geld dat de belastingdienst zou innen. Limitaristen zouden alleen maar de rijken willen straffen omdat ze rijk zijn.

Dat is geen eerlijke manier om een debat over een aantal zeer urgente en grotendeels veronachtzaamde vragen af te kappen. Kan iemand te rijk zijn? Heeft extreme rijkdom negatieve gevolgen? En als de antwoorden bevestigend zijn – ja, iemand kan te rijk zijn, en ja, de gevolgen zijn ernstig – wat moeten we dan doen? We moeten in staat zijn zo'n debat te voeren zonder karikaturen of absurde uitspraken.

Af en toe is iemand het ermee eens dat ongelijkheid onwenselijk is, maar tegelijkertijd van mening dat het te radicaal is om een grens te stellen aan hoeveel we mogen bezitten. Dat is een raadselachtig standpunt. Hoe zou dat het geval kunnen zijn? We hebben het hier over twee kanten van één medaille: ongelijkheid van bovenaf beperken én een eind maken aan de schade en de verspilling ten gevolge van buitensporige vermogensconcentratie. Als je wilt dat niemand arm blijft en denkt dat te veel ongelijkheid niet wenselijk is, volgt daaruit dat er een grens is aan hoeveel een persoon mag bezitten. Immers, als we naar de getallen kijken is ongelijkheid de afstand tussen de onder- en de bovenkant. Als we ongelijkheid ooit willen indammen, moet er een bovengrens zijn,

en die bovengrens is dan ons rijkdomsmaximum. Uiteraard zal er onenigheid zijn over waar we die grens moeten trekken. En er zal ook discussie zijn over de vraag of die grens moet worden gehandhaafd, en zo ja, hoe dan? Maar iedereen die denkt dat ongelijkheid onrechtvaardig en onwenselijk is, móet wel instemmen met een bovengrens aan rijkdom in een of andere vorm.

Waar moet die grens dan liggen? Uiteindelijk is het aan de burgers van een land om dat te besluiten in een goed gereguleerd politiek proces. In een integer publiek debat zouden de argumenten voor limitarisme zorgvuldig bediscussieerd worden, en zou die discussie ook doorwerken in de politieke afweging over hoeveel te veel is. Maar als dat het enige was wat ik hierover te melden had, zou de lezer begrijpelijkerwijs teleurgesteld zijn, en zou ik het debat niet echt verder brengen; het maakt immers nogal wat uit of iemand pleit voor een maximum van 5000 euro of van 50 miljard euro. Ik zal daarom open zijn over waar ik vind dat de grens zou moeten liggen, al wil ik daarbij benadrukken dat ik mijn mening alleen deel als startpunt voor verdere discussie.

Ik stel niet één, maar twee bovengrenzen voor. De hoogste grens is een politieke: dat is het maximum dat onze maatschappelijke structuren en ons fiscale stelsel zouden moeten invoeren. De tweede, lagere grens is een persoonlijke, en speelt zich af op het vlak van onze eigen morele keuzes.

Op welk niveau zou het hogere, politieke maximum moeten worden gesteld? Volgens sommige mensen is elke miljardair een gevolg van falend beleid, en zij zouden het maximum stellen op een miljard. Er gaat een grap rond op sociale media dat iedereen die miljardair wordt een plaquette verdient met felicitaties vanwege het winnen van het kapitalisme-spel. Er zou een hondenuitlaatveldje naar hen genoemd moeten worden en elk bezit dat ze daarna nog verwerven zou rechtstreeks naar de fiscus gaan.

Het is een leuke grap – maar een miljard is veel te veel. Om het politieke maximum te berekenen moeten we beginnen bij de

context waarbinnen het geïmplementeerd zal worden (ik ga daar in het volgende hoofdstuk nader op in). In een land met een sociaal-economische context als die van Nederland, waar ik woon, zouden we moeten streven naar een samenleving waarin niemand meer bezit dan 10 miljoen euro. Er zouden geen zogeheten decamiljonairs mogen zijn. Dit bedrag, of het nu in euro's, dollars of ponden is, geldt ruwweg voor de meeste ontwikkelde economieën, al is het belangrijk om op te merken dat het vooral gaat om de methode om het te schatten en minder om het specifieke bedrag. Zoals we zullen zien stelt deze methode iedereen die in een ander sociaal-economisch systeem leeft in staat om zijn of haar eigen schatting te maken van het gewenste maximum voor die specifieke context.

In de meeste situaties zijn er heel goede redenen om de grens veel lager te stellen dan de politieke drempel van 10 miljoen. Mijn stelling is dat voor mensen in een land met een goed collectief pensioenstelsel het ethisch maximum rond de 1 miljoen euro per persoon ligt. Ook de ethische grens is afhankelijk van de context en ik zal verderop betogen dat deze grens in sommige situaties lager zal liggen en in andere situaties hoger. Ook hier gaat het niet zozeer om het precieze bedrag, maar meer om de wijze waarop we het berekenen. Er zal ongetwijfeld verschil van mening zijn over het niveau van beide drempelwaarden; en sommigen zullen betogen dat de ethische drempel veel lager zou moeten liggen dan wat ik hier voorstel.

Laten we even een moment stilstaan bij drie bezwaren die inmiddels ongetwijfeld in het hoofd van sommige lezers zijn opgekomen. Het eerste is: impliceert limitarisme niet gelijke uitkomsten voor alle mensen, ongeacht hun bezigheden? Het antwoord is simpelweg: nee. Limitarisme staat niet voor strikte gelijkheid. Er zijn redenen, van zowel principiële als pragmatische aard, waarom een zekere mate van ongelijkheid gerechtvaardigd is. Sommige mensen

werken harder dan andere, nemen meer risico's of hebben meer verantwoordelijkheid. Sommigen doen gevaarlijk of zeer stressvol werk, of werk waar hun gezondheid onder lijdt. Sommigen hebben werktijden die mogelijk invloed hebben op hun gezondheid of die een normaal gezinsleven in de weg staan. Sommigen moeten constant beschikbaar zijn. Anderen hebben een sobere leefstijl waardoor ze uiteindelijk meer geld overhouden. Er zijn nog meer redenen waarom enige mate van ongelijkheid te rechtvaardigen is. We komen daar later op terug. Maar er is geen rechtvaardiging voor *onbegrensde* ongelijkheid. En dat is het belangrijkste punt dat limitaristen willen maken.

Het tweede bezwaar is dat een grens aan de rijkdom die een mens mag vergaren zou vereisen dat we particulier eigendom of het marktmechanisme opgeven, en ons zou dwingen om over te gaan op het communisme zoals we dat kennen uit de Sovjet-Unie. Ik vind dit een vreemd bezwaar, dat veel zegt over de kwaliteit van ons publieke debat. Het is onzin, en kan waarschijnlijk het best begrepen worden als een poging om kritiek op de status quo in de kiem te smoren. Aangezien ik het al heel vaak gehoord heb, zal ik er toch op reageren. Ik ben geen voorstander van Sovjetcommunisme, of van enig ander type regime dat markten of particulier eigendom wil afschaffen. Markten zijn een zeer krachtig hulpmiddel om materiële welvaart veilig te stellen; particuliere eigendom is een hoeksteen van onze zekerheid, autonomie en voorspoed, naast publieke voorzieningen en collectieve hulpmiddelen die voor iedereen toegankelijk zijn. We zouden onszelf in de vingers snijden als we die volledig overboord zouden zetten. De échte vraag, waar we het antwoord op moeten zien te vinden, is eerder welke beperkingen op marktwerking en op particuliere eigendom nodig zijn in het nastreven van limitarisme.

Het derde bezwaar, waarop we al eerder zijn gestuit, is dat discussies over de legitimiteit van extreme rijkdom voortkomen uit afgunst. Dat is een van de vaakst voorkomende kritiekpunten –

waar niet alleen voorstanders van limitarisme mee te maken krijgen, maar iedereen die pleit voor progressievere belastingen. Toen tijdens de voorverkiezingen voor de Amerikaanse presidentskandidaat van de Democratische Partij in 2020 Bernie Sanders en Elizabeth Warren pleitten voor vermogensbelasting, werden ze beschuldigd van jaloezie. Toen Duitse politici in 2019 discussieerden over een voorstel om vermogensbelasting in te voeren, presenterden hun critici het voorstel als *eine Neiddebatte* (een afgunstdebat). Toen de Britse vicepremier Nick Clegg in 2012 voorstelde om eenmalig belasting te heffen over het vermogen van superrijke Britten om de economische recessie tegen te gaan en maatschappelijke onrust te vermijden, werd hij ervan beschuldigd dat hij zich bezighield met afgunstpolitiek. Nederlandse conservatieve en rechtse politici hebben zelfs een nieuw woord bedacht: steeds als iemand een voorstel doet voor een belasting die heel rijke mensen onevenredig treft noemen ze dat ‘een jaloeziebelasting’. In al deze landen zien we variaties op hetzelfde thema: als je je concentreert op de rijken, zal je wel jaloers zijn.⁶

Het algemene sentiment, zelfs onder enkele gematigd progressieven, is dat je de superrijken hun rijkdom niet hoort te misgunnen. Gezien al hun harde werk, inspanning en talent verdienen ze die gewoon. Hen bekritisieren getuigt van slechte smaak, is zelfs gênant: het wekt alleen maar de indruk dat je zelf niet genoeg talent of karakter hebt om hard te werken. Niet alleen conservatieve en rechtse burgers presenteren kritiek op buitensporige rijkdom op die manier. Barack Obama verwoordde het sentiment heel goed toen hij de vraag van een journalist over bonussen als volgt beantwoordde: ‘Net als de meeste Amerikanen misgun ik mensen hun succes of rijkdom niet. Dat hoort bij de vrije markt.’⁷

Aangezien deze aantijging zo hardnekkig is, wil ik er serieus op ingaan en laten zien wat er niet aan deugt. De duidelijkste weerlegging is het feit dat een aanzienlijk aantal zeer rijke personen pleit voor politieke maatregelen om ongelijkheid vanaf de bovenkant te

verminderen. Er zijn talloze voorbeelden van multimiljonairs en miljardairs die ervoor waarschuwen dat de ongelijkheid te groot wordt en dat overheden de belasting voor de rijkste personen moeten verhogen. In januari 2023 ondertekenden circa tweehonderd multimiljonairs een brief gericht aan de deelnemers aan de jaarlijkse bijeenkomst van het World Economic Forum in Davos waarin ze ervoor pleitten om de rijken zwaarder te belasten. Bill Gates heeft herhaaldelijk opgeroepen tot hogere belastingen voor de rijksten. Zeventien superrijke personen, onder wie George Soros, deden in 2020 een oproep aan de Amerikaanse presidentskandidaten om een vermogensbelasting in te voeren. Is het niet tegenstrijdig om te stellen dat personen die voorstander zijn van hogere belastingen voor hun eigen klasse, en die vaak hun geld actief wegschenken, jaloers zijn op de rijkdom die zijzelf en hun mederijken genieten? Dat zou nergens op slaan. Hoe kun je jaloers zijn op jezelf?⁸

Daarnaast zit er iets tegenstrijdigs in dit bezwaar tegen limitarisme. Het verminderen van ongelijkheid zou ook de aanleiding voor jaloezie tussen mensen verminderen en zo uiteindelijk de afgunst zelf verminderen, zoals de Deense politiek theoretici David Axelsen en Lasse Nielsen hebben betoogd. Axelsen en Nielsen stellen dat mensen die het 'afgunstbezwaar' poneren geneigd zijn te denken dat het overheidsbeleid de minder gefortuneerden niet moet aanmoedigen om te willen wat anderen hebben. In plaats daarvan zouden minder gefortuneerden zich in de ogen van die mensen moeten richten op hun eigen projecten en moeten proberen hun eigen leven te verbeteren. Axelsen en Nielsen wijzen erop dat mensen minder afgeleid zouden worden door wat anderen hebben als je de ongelijkheid beperkt door een maximum te stellen aan de rijkdom die je kunt vergaren en uitgeven. Dan zouden mensen minder wedijveren om statusgoederen, waardoor er minder consumptie zou zijn die vooral tot doel heeft om te tonen hoe rijk men is, en zou er dus ook minder aanleiding zijn voor jaloezie. Een

limitaristische samenleving zou beter zijn voor iedereen, ook voor de zeer rijken, omdat er een einde zou komen aan de ratrace die door statusgoederen wordt uitgelokt. Als je tegen afgunst bent, heb je een heel goede reden om voorstander te zijn van grenzen aan de overdadige consumptie waar buitensporige rijkdom mee gepaard gaat.⁹

Er is nog een laatste weerlegging van het 'afgunst'-bezwaar. Zelfs als een willekeurige voorstander van grenzen aan vermogensongelijkheid gevoelens van jaloezie ervaart, is dat irrelevant. Wat wél relevant is, is of die persoon steekhoudende argumenten heeft voor de beperking van ongelijkheid. Zolang dat het geval is, kunnen we zeggen dat de jaloeziegevoelens te betreuren zijn, maar dat raakt het voorstel voor limitarisme zelf niet. We dienen ons te richten op de argumenten, en niet op de emoties of motieven die worden toegeschreven aan de degenen die ze naar voren brengen. Uiteindelijk kan het afgunstbezwaar het beste worden opgevat als afleidingsstrategie om te voorkomen dat we het gaan hebben over de nadelen waar buitensporige rijkdom mee gepaard gaat, en de redenen voor limitarisme. Dus laten we ons concentreren op waar het echt om draait.¹⁰

Tijdens het schrijven van dit boek kwam ik tot de hoopgevende ontdekking dat enkele superrijke mensen het limitarisme al hebben toegepast in hun eigen leven. Een Britse decamiljonair die ik heb geïnterviewd had besloten dat zijn partner en hij niet meer dan 2 miljoen pond hoefden te houden voor henzelf en hun kinderen; ze zijn van plan om de rest tussen nu en 2030 weg te schenken. Ze hebben genoeg geld om meerdere huizen te kopen, maar hebben ervoor gekozen om in een doorsnee gezinshuis te wonen en geen geld uit te geven aan uitspattingen. Zijn reden om het allemaal weg te geven was precies dat ze niet meer nodig hadden: met 2 miljoen pond heeft een Brits gezin van vier personen meer dan voldoende om een goed leven te leiden, en de rest van het geld kan heel goed

gebruikt worden om voor minder gefortuneerden een beter leven mogelijk te maken.

Voorstanders van een maximum aan iemands bezit vinden we niet alleen onder anonieme miljonairs; er zijn enkele goed gedocumenteerde voorbeelden van limiteristisch gedrag op veel grotere schaal. De voormalige miljardair Charles ‘Chuck’ Feeney schonk vrijwel zijn gehele vermogen weg nadat hij op middelbare leeftijd een grote afkeer had gekregen van de extravagante levensstijlen die hij om zich heen zag. Hij besloot dat hij het beste afstand kon doen van zijn enorme fortuin voordat hij overleed. En dat deed hij ook: circa 8 miljard dollar, het overgrote deel van zijn vermogen, gaf hij weg. In 2020 hief hij zijn filantropische stichting op. Op eenennegentigjarige leeftijd woont hij nu naar verluidt met zijn vrouw in een gehuurd driekamerappartement. Hij zou nog ongeveer 2 miljoen dollar hebben overgehouden. Zijn vijf kinderen verwachten niet dat ze een groot vermogen zullen erven. Ze gaven aan dankbaar te zijn dat ze een normaal leven hebben kunnen leiden.¹¹

Recenter besloot Yvon Chouinard, de oprichter van Patagonia – een bedrijf in buitensportartikelen –, het eigendom van zijn onderneming over te dragen aan een organisatie zonder winstoogmerk. Daardoor kan de winst worden gebruikt om acties tegen klimaatverandering te financieren en overal ter wereld onontgonnen gebied te beschermen. De waarde van het bedrijf wordt geschat op 3 miljard dollar en het maakt per jaar ongeveer 100 miljoen dollar winst. Anders dan in het geval van Feeney had Chouinards besluit minder te maken met zijn eigen leefstijl, maar aangezien hij naar verluidt geen mobiele telefoon heeft, laat staan een computer, zal hij waarschijnlijk geen extravagant leven leiden. Zijn besluit om alles weg te geven was vooral ingegeven door zijn opvatting dat het hebben van een positief effect op de planeet de *raison d'être* is van zijn bedrijf. Chouinard mag dan een onorthodoxe kijk op zaken doen hebben – *putting people and planet before profits* –, hij heeft

wel aangetoond dat zelfs succesvolle multinationals een limitaristisch wereldbeeld kunnen omarmen.¹²

Uiteindelijk waren bijna alle superrijke mensen die ik heb geïnterviewd het erover eens dat ongelijkheid een serieus politiek probleem is en dat overheden de zeer rijken ontzien. Ik heb met deze mannen en vrouwen gesproken omdat ik beter inzicht wilde krijgen in hun kijk op hun eigen vermogen en hun ervaring met de dynamiek van rijkdom. Het was verhelderend om hen te horen praten over de dilemma's waar ze tegenaan lopen als ze besluiten hun vermogen weg te schenken. Het is nauwelijks verrassend te noemen dat veel vermogensbezitters zullen proberen redenen te bedenken om te rechtvaardigen dat ze zoveel geld hebben vergaard – per slot van rekening zijn het mensen, net als iedereen, en we proberen de keuzes die we maken te verdedigen, waarbij velen van ons niet bereid zijn om onze eigen privileges ter discussie te stellen. Niettemin waren alle zeer vermogende personen die ik gesproken heb zich terdege bewust van de problemen die voortkomen uit de huidige mate van ongelijkheid. Hoewel zij merendeels geen theoretici of academici of schrijvers waren, stemden velen van hen in met de limitaristische standpunten en argumenten die je in dit boek zult aantreffen. Het stelde mij gerust dat zo'n groot deel van dit gedachtegoed gedeeld werd door mensen die zelf behoren tot de groep die het meest te verliezen heeft bij een overgang naar limitarisme.

Het behoeft natuurlijk geen betoog dat dit soort voorbeelden zeldzaam is. Er zijn veel meer voorbeelden van multimiljonairs en miljardairs die hun vermogen vasthouden en hooguit enkele kruimels wegschenken; of die, erger nog, hun geld op zo'n manier wegschenken dat ze er nog rijker van worden, door goede doelen op te richten die hun eigen zakelijke belangen dienen en belastingaftrek mogelijk maken. Het is jammer dat de decamiljonairs die van mening zijn dat ze niet te veel hebben daar niet graag over willen praten. Op grond van mijn eigen ervaringen in de media

– en bij het onderzoek voor dit boek – blijkt het lastig om iemand te vinden die bereid is dit standpunt openlijk te verdedigen, of het nu op een bijeenkomst met publiek is of in een radio- of televisie-uitzending. Vooral conservatief ingestelde superrijken zijn er afkerig van om in het openbaar te debatteren over de morele grenzen van vermogensongelijkheid. In januari 2022 zond de Amerikaanse televisiezender CBS een item uit over het idee van grenzen aan rijkdom. Ze interviewden mij over limitarisme en de Disney-erfgename en filmproducent Abigail Disney sprak over haar politiek activisme om de groeiende ongelijkheid tegen te gaan. Naar ik begreep was CBS maanden bezig geweest om een zeer rijke man of vrouw te vinden die bereid was de kapitaalvorming door superrijken in de uitzending te verdedigen. Ze konden niemand zover krijgen. Uiteindelijk lukte het een interview te houden met de immigrantenzoon Vivek Ramaswamy, een Amerikaanse ondernemer en investeerder, die later presidentskandidaat zou worden voor de Republikeinen. Hij deelde een niet heel relevant verhaal over het belang van gelijke kansen. We zijn uiteraard allemaal voor gelijke kansen! Het is prijzenswaardig om je te uiten over pogingen om de minder gefortuneerden te helpen – maar de rijken hebben geleerd om dat zo te doen dat ze elke vraag over ongelijke uitkomsten uit de weg gaan. Want zulke vragen zouden vroeg of laat uitlopen op een analyse van de maatschappelijke structuren, politieke keuzes en machtsverschillen die tot die ongelijkheid hebben geleid. En de rijken die de mantra ‘geld moet groeien’ hebben omarmd, hebben niets te winnen bij een open en onderbouwd debat over dit soort zaken. Het zal niemand verbazen dat de overgrote meerderheid van hen probeert dit onderwerp te mijden.¹³

Toch moeten we blijven proberen deze dialoog van de grond te krijgen, zelfs als enkele superrijken zichzelf zo belangrijk vinden dat het moeilijk is om er niet door geïrriteerd te raken. Begrijpelijkerwijs is het verguizen van extreem rijken een val waar progressieven vaak in trappen. In sommige individuele gevallen is dat

terecht, maar ik vind het doorgaans een te gemakkelijke reactie. Extreme vermogensconcentratie is uiteindelijk een structureel probleem. We zouden ons daarom moeten richten op de structurele veranderingen die nodig zijn. We moeten ons niet fixeren op de rijke individuen zelf, tenzij ze de noodzakelijke structurele veranderingen actief tegenwerken.

We moeten ook bedenken dat de superrijken een zeer diverse groep vormen. Sommige vermogensbezitters met wie ik heb gesproken zijn zich politiek aan het organiseren om de huidige mate van vermogensconcentratie aan de kaak te stellen, en bepleiten beleidsveranderingen die kunnen leiden tot een herverdeling van geld en macht van de rijken naar de minvermogenden en de middenklasse. Sommigen pleiten zelfs voor een herstructurering van het type economie dat we hebben. Het doet daarom geen recht aan deze groep om alle rijken over één kam te scheren, nog afgezien van het feit dat dat uit strategisch oogpunt heel onverstandig is voor iedereen die echte veranderingen wil bereiken.

Bovendien is het cruciaal dat we blijven communiceren met mensen met wie we het hartgrondig oneens zijn, zolang alle gesprekspartners bereid zijn om te luisteren en niet te vervallen in leugens, misleidingen of beledigingen (al moeten we hierbij de kanttekening maken dat dat van onze media vereist dat ze dergelijke debatten mogelijk maken, en zich niet laten leiden door de belangen van het bedrijfsleven, een probleem waarop ik nog zal terugkomen). Als we de extreem rijken veroordelen in plaats van ons te concentreren op het probleem van extreme vermogensconcentratie, zal dat het gesprek ernstig bemoeilijken. Ideeën uitwisselen en bereid zijn je standpunt kritisch te bevragen en misschien wel te wijzigen: dat is wat ons kenmerkt als reflecterende wezens. Het is het kloppende hart van een democratische samenleving. Zoals Anand Giridharadas betoogt in zijn boek *The Persuaders*: als we in een betere wereld willen leven, moeten we bereid zijn te proberen anderen te overtuigen en ervoor openstaan om door hen overtuigd

te worden. Dat betekent dat we, als we tegengesproken worden, niet alleen maar luidkeels onze politieke opvattingen moeten verkondigen, maar ons ook moeten afvragen waarom we die opvattingen zijn toegedaan. We moeten onze argumentatie respectvol aan onze medemensen presenteren, aangezien we uiteindelijk met elkaar moeten samenleven op deze ene planeet.¹⁴

Ruim tien jaar geleden begon ik mijn zoektocht naar een antwoord op de vraag of er iets mis is met extreme rijkdom. Ondertussen heb ik een scala aan argumenten doorgewerkt, van morele, politieke en praktische aard, waarbij ik heb geput uit de overvloed aan informatie die is vergaard met behulp van empirisch onderzoek en onderzoeksjournalistiek. Uiteindelijk heb ik dit boek geschreven, dat zich heeft ontwikkeld tot een publiek pleidooi. Ik hoop lezers ervan te overtuigen dat we allemaal beter af zouden zijn in een wereld zonder superrijken; een wereld waarin de 'gewone' rijken nadat ze hun belasting hebben betaald bereid zouden zijn om een groter deel van wat ze hebben te delen met de minder gefortuneerden. In die wereld zou niet alleen ieder van ons beter af zijn, het zou ook een wereld zijn met veel minder onrecht van welke aard dan ook.

Veel progressieven zullen in deze pagina's argumenten aantreffen die ondersteunen wat ze al vinden. De meeste conservatieven, neoliberalen en rechtse libertariërs nemen in dit debat een positie in die veel verder van de mijne af staat. Toch hoop ik dat ook zij bereid zijn om in gesprek te gaan over deze argumenten. Per slot van rekening gaat het hierbij ook om hun toekomst: zij hebben net als wij veel te verliezen als we op dezelfde weg doorgaan.